

Katarzyna Ziolo-Gwadera, dr
Akademia im. Jakuba z Paradyża

<https://doi.org/10.26366/PTE.ZG.2018.130>

Młodzież na rynku pracy – wybrane aspekty

Abstrakt

Poszukiwanie sposobu efektywnego wykorzystania dostępnych zasobów pracy, przede wszystkim ludzi młodych, stanowi jedno z podstawowych wyzwań w XXI wieku. W ostatnich latach, w zasadzie niezależnie od zmian o charakterze koniunkturalnym, utrzymuje się wysoki poziom bezrobocia oraz bierności zawodowej i edukacyjnej wśród osób młodych (tzw. młodzież NEET – *Not in Education, Employment or Training*). Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie sytuacji młodzieży na rynku pracy w Polsce w porównaniu z rynkiem unijnym (tzw. „średnią unijną” UE28) w latach 2004-2016. Do realizacji celu przyjętego w artykule wykorzystano krytyczną analizę literatury przedmiotu oraz analizę danych wtórnych (*desk research*), pochodzących ze statystyk publicznych, przede wszystkim danych Europejskiego Urzędu Statystycznego Eurostat oraz Głównego Urzędu Statystycznego (GUS).

Słowa kluczowe: rynek pracy; młodzież na rynku pracy; stopa bezrobocia; młodzież NEET.

Youth on the labour market – selected aspects

Abstract

Searching for the way to effectively use available labor resources, especially young people, is one of the basic challenges in the 21st century. In recent years, in principle, regardless of cyclical changes, both the high level of unemployment as well as professional and educational passiveness among young people (the so-called NEET youth – *Not in Education, Employment or Training*) are maintained. The purpose of this article is to present the situation of young people on the labor market in Poland in 2004-2016. The critical analysis of the literature and the analysis of statistical data (*desk research*) from public statistics, primarily data from the European Statistical Office Eurostat and the Central Statistical Office (GUS), were used to achieve the goal adopted in the article.

Keywords: labour market; youth on the labor market; unemployment rate; NEET.

JEL CODE: J21, J24.

Wstęp

Niekorzystna sytuacja zawodowa osób młodych w krajach Unii Europejskiej stanowi temat przewodni dyskusji prowadzonej pomiędzy politykami, naukowcami oraz przedsiębiorcami. W debacie tej podkreśla się nie tylko problem wysokiego bezrobocia wśród młodzieży, ale również wzrost liczby osób biernych zawodowo i edukacyjnie (NEET), brak stabilności zatrudnienia oraz problem tworzenia się młodego prekariatu zawodowego. Niski poziom aktywności zawodowej i edukacyjnej młodych ludzi nabiera szczególnego znaczenia w kontekście prognoz demograficznych wskazujących na malejącą podaż siły roboczej w krajach Unii Europejskiej, w tym w Polsce.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie sytuacji młodzieży na rynku pracy w Polsce w porównaniu z rynkiem unijnym (tzw. „średnią unijną” UE28). Zakres czasowy analizy obejmuje lata 2004-2016, co umożliwia zarówno zobrazowanie transformacji polskiego rynku pracy, jak również przedstawienie konsekwencji kryzysu finansowego w sferze zatrudnienia. Do realizacji celu wykorzystano krytyczną analizę literatury przedmiotu oraz analizę danych wtórnych (*desk research*), pochodzących ze statystyk publicznych, przede wszystkim danych Eurostatu (*Employment and Social Developments in Europe*) oraz GUS. W artykule postawiono tezę, że pomimo zdecydowanej poprawy funkcjonowania polskiego rynku pracy, szczególnie na tle rynku europejskiego, wśród młodych pracowników utrzymuje się wysoka stopa bezrobocia, natomiast bierność zawodowa i edukacyjna młodzieży (NEET) wykazuje pewien poziom inercji w stosunku do zmian o charakterze koniunkturalnym.

Struktura artykułu obejmuje cztery części oraz podsumowanie. W pierwszej części zawarto charakterystykę polskiego rynku pracy na tle rynku europejskiego, druga część odnosi się do problemu bezrobocia wśród osób młodych, trzecia część prezentuje zagadnienia związane z tzw. młodzieżą NEET, natomiast w czwartej omówiono zagadnienia dotyczące form zatrudnienia stosowanych w przypadku zatrudniania młodzieży. W podsumowaniu przedstawiono wnioski płynące z rozważań zawartych w artykule.

Sytuacja na rynku pracy w Polsce w latach 2004-2016

W okresie akcesji Polski do struktur unijnych polski rynek pracy charakteryzował się wyraźnie słabszą kondycją niż rynek europejski – w 2004 roku stopa bezrobocia w Polsce była o blisko 10 punktów procentowych (p.p.) wyższa niż w Unii Europejskiej, natomiast wskaźnik zatrudnienia wynosił niewiele ponad 50%. W ostatnich latach można zaobserwować zdecydowaną poprawę sytuacji na polskim rynku pracy, wyrażającą się spadkiem stopy

bezrobocia oraz wzrostem zatrudnienia. W tabeli 1 przedstawiono kształtowanie się stopy bezrobocia, współczynnika aktywności zawodowej, wskaźnika zatrudnienia oraz dynamikę zmian PKB w Polsce i w Unii Europejskiej²³ (UE28).

Tabela 1. Wybrane wskaźniki opisujące rynek pracy w Polsce oraz w Unii Europejskiej w latach 2004-2016 (w %)

Rok	Stopa bezrobocia		Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku 15-64 lata		Wskaźnik zatrudnienia (% osób w wieku 15-64 lata)		Dynamika wzrostu PKB (% przyrost w stosunku do roku poprzedniego)	
	Polska	UE28	Polska	UE28	Polska	UE28	Polska	UE28
2004	19,1	9,3	64,0	69,3	51,7	62,9	5,3	2,6
2005	17,9	9,0	64,4	69,7	52,8	63,4	3,6	2,2
2006	13,9	8,2	63,4	70,1	54,5	64,3	6,2	3,3
2007	9,6	7,2	63,2	70,3	57,0	65,2	7,0	3,1
2008	7,1	7,0	63,8	70,7	59,2	65,7	4,2	0,4
2009	8,1	9,0	64,7	70,8	59,3	64,5	2,8	-4,4
2010	9,7	9,6	65,3	71,0	58,9	64,1	3,6	2,1
2011	9,7	9,7	65,7	71,1	59,3	64,2	5,0	1,7
2012	10,1	10,5	66,5	71,7	59,7	64,1	1,6	-0,5
2013	10,3	10,9	67,0	72,0	60,0	64,1	1,4	0,2
2014	9,0	10,2	67,9	72,3	61,7	64,8	3,3	1,7
2015	7,5	9,4	68,1	72,5	62,9	65,5	3,8	2,2
2016	6,2	8,5	68,8	73	64,5	66,6	2,7	1,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie: European Commission 2015 (2017).

Biorąc pod uwagę dane zawarte w tabeli 1 można stwierdzić, że w 2004 roku sytuacja na polskim rynku pracy w porównaniu z rynkiem unijnym była niekorzystna. Polski rynek pracy charakteryzował się bowiem wysoką stopą bezrobocia (19,1% wobec 9,3% w UE28), jak również niskim poziomem aktywności zawodowej (64,0% wobec 69,3% w UE28) i niskim wskaźnikiem zatrudnienia (51,7% wobec 62,9% w UE28). Od 2008 roku gospodarka europejska zaczęła odczuwać skutki kryzysu finansowego – w 2009 roku nastąpił spadek PKB o 4,4% w stosunku do 2008 roku i jednocześnie wzrost stopy bezrobocia o 2 p.p. W tym czasie Polska odnotowała niewielki, lecz dodatni przyrost PKB oraz nieznaczny wzrost stopy bezrobocia. W kolejnych latach w Polsce miał miejsce dodatni przyrost PKB, jak również stopniowy wzrost aktywności zawodowej i wskaźnika zatrudnienia. Na marginesie można zauważyć, że w 2011 roku stopa bezrobocia w Polsce po raz pierwszy zrównała się z przeciętnym poziomem unijnym, a w następnych latach zaczęła przyjmować niższe

²³ Unia Europejska od 2013 roku liczy 28 członków, jednak w publikacjach statystycznych wykorzystanych przy opracowaniu niniejszego artykułu dane dotyczące lat 2006-2016 obejmują również Chorwację.

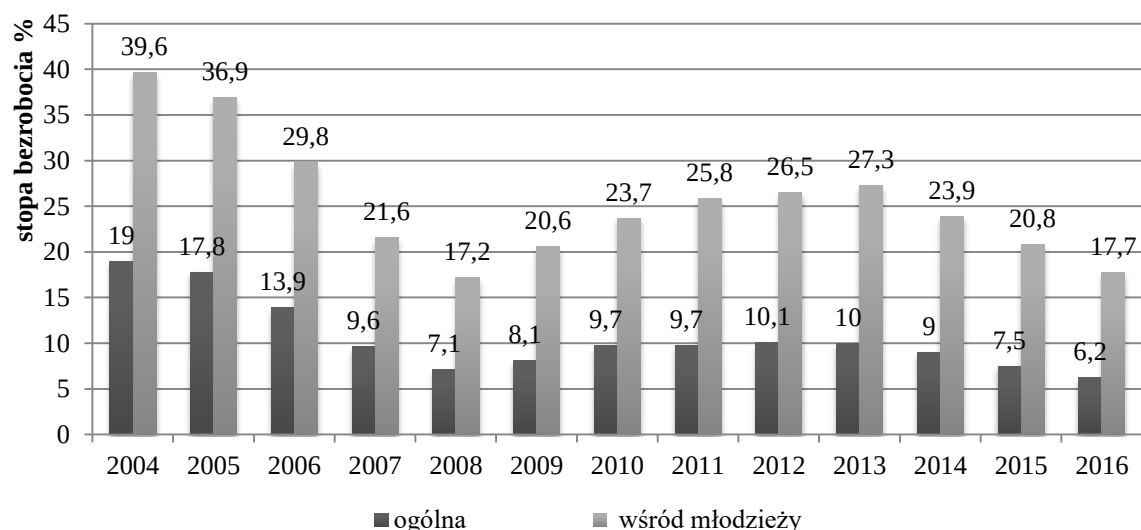
wartości. Na taki stan rzeczy miało wpływ między innymi otwarcie dla polskich pracowników rynku pracy w Niemczech oraz, w nieco mniejszym stopniu, w Austrii i Szwajcarii.

W latach 2012-2013 gospodarkę europejską dotknęła druga fala kryzysu – w krajach UE28 ponownie odnotowano spadek PKB oraz wzrost stopy bezrobocia (również w Polsce) do poziomu powyżej 10%. Od 2014 roku widoczne jest ożywienie gospodarcze i związany z nim wzrost zatrudnienia, jednak pogłębiona analiza danych statystycznych wskazuje, że poprawa sytuacji na rynku pracy nie obejmuje wszystkich jego segmentów, a jednym z obszarów problemowych jest zatrudnienie młodzieży.

Bezrobocie wśród młodzieży

Sytuacja młodych ludzi na rynku pracy w krajach Unii Europejskiej wykazuje głębokie zróżnicowanie, zarówno w obszarze zatrudnienia, jak i niewykorzystania dostępnych zasobów pracy. Problem aktywizacji zawodowej młodzieży jest widoczny także na polskim rynku pracy, co znajduje wyraz w niskim poziomie aktywności zawodowej (w 2016 roku – 34,5%), niskim poziomie wskaźnika zatrudnienia (w 2016 roku – 28,4%) oraz wysokiej stopie bezrobocia młodych pracowników. Na wykresie 1 przedstawiono kształtowanie się ogólnej stopy bezrobocia oraz wśród młodzieży (15-24 lata) w Polsce w latach 2004-2016.

Wykres 1. Stopa bezrobocia ogólna oraz wśród młodzieży w Polsce w latach 2004-2016 (%)

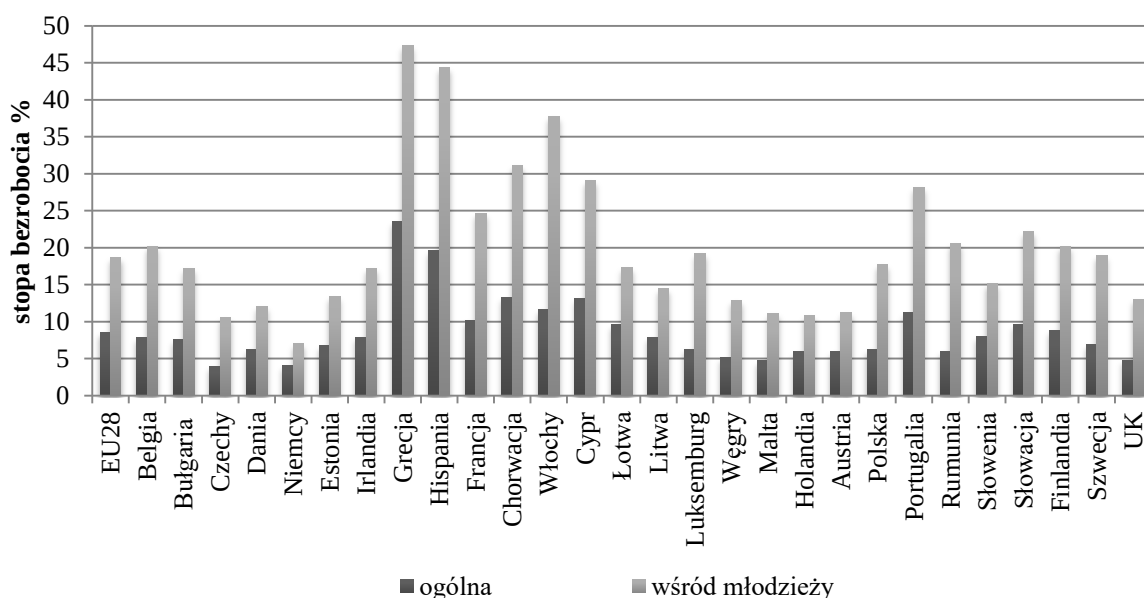
Źródło: opracowanie własne na podstawie: European Commission 2015 (2017).

Dane ujęte na wykresie 1 pozwalają na wysunięcie dwóch wniosków. Po pierwsze, w całym badanym okresie stopa bezrobocia wśród młodzieży była dwu-, trzykrotnie wyższa od ogólnej. Zarówno w fazie recesji, jak i ożywienia gospodarczego utrzymywały się wysokie dysproporcje pomiędzy ogólną stopą bezrobocia a stopą bezrobocia wśród młodzieży. Po

drugie, w latach 2008-2013 (pierwsza fala kryzysu finansowego), dynamika wzrostu stopy bezrobocia wśród młodzieży była zdecydowanie wyższa od ogólnej. Stopa bezrobocia wśród młodzieży wzrosła wówczas o 10 p.p., podczas gdy ogólna – o 3 p.p., co wskazuje na brak stabilizacji młodszych pracowników na rynku pracy oraz ponoszenie przez tę grupę pracowników konsekwencji dekonunktury gospodarczej.

Problem wysokiego bezrobocia wśród młodzieży występuje również w pozostałych krajach członkowskich Unii Europejskiej. Wykres 2 przedstawia kształtowanie się stopy bezrobocia ogółem oraz wśród młodzieży w krajach Unii Europejskiej w 2016 roku.

Wykres 2. Stopa bezrobocia ogólna oraz wśród młodzieży w krajach UE w 2016 roku (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: European Commission 2017.

Jak wynika z danych ujętych na wykresie 2, problem wysokiego bezrobocia wśród młodzieży jest widoczny we wszystkich krajach Unii Europejskiej, przy czym wykazuje on wysokie zróżnicowanie przestrzenne. W krajach, które najsilniej odczuły skutki kryzysu finansowego, takich jak Grecja, Hiszpania, ogólny poziom bezrobocia pozostaje nadal wysoki (odpowiednio 23,6% i 19,6%), przy czym problem bezrobocia wśród młodzieży odnosi się do blisko połowy populacji w wieku 15-24 lata (odpowiednio 47,3% i 44,4%). Z kolei krajem, w którym od lat bezrobocie wśród młodzieży nie przekracza 10% i tym samym nie odbiega znacząco od ogólnej stopy bezrobocia, są Niemcy (w 2016 stopa bezrobocia wśród młodzieży wyniosła 7%, podczas gdy ogólna – 4,1%). Również w Czechach, Holandii, Austrii i Danii bezrobocie wśród młodzieży kształtuje się na stosunkowo niskim poziomie. Pojawia się zatem pytanie o przyczyny wysokiego bezrobocia wśród młodzieży oraz zróżnicowania przestrzennego tego zjawiska.

Wielu autorów (m.in. Dziedziczak-Foltyn 2014, s. 30-45, Wronkowska 2017, s. 198-199, Turek 2015, s. 8-16, Kabaj 2012, s. 4-5) upatruje przyczyn wysokiego bezrobocia wśród młodzieży w niedopasowaniu programów edukacyjnych do potrzeb rynku pracy, podkreślając konieczność bliższej współpracy środowiska nauki z otoczeniem biznesowym w celu dopasowania kwalifikacji i umiejętności do wymagań rynku pracy, również w obszarze umiejętności miękkich, interpersonalnych i analitycznych. Podobne wnioski prezentują autorzy raportu pt. *Polski rynek pracy – wyzwania i kierunki działań* opracowanego przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP 2015). Wskazują oni, iż „pomimo ogólnie wyższego wykształcenia w grupie młodych można zidentyfikować istotne luki kompetencyjne i kwalifikacyjne, które występują zarówno na poziomie kwalifikacji zawodowych, jak i wyższych” (s. 43). Autorzy raportu zauważają, że „w wielu sytuacjach dopasowanie podaży do popytu okazuje się trudno wykonalne nie tyle w związku z indywidualnymi decyzjami uczących się, ale przede wszystkim na skutek naturalnej niewydolności systemu kształcenia, który nie jest w stanie z przyczyn czysto technicznych zwiększyć liczby uczących się bez równoczesnego pogorszenia się jakości absolwenta” (s. 43). Podkreślają również, że młodym pracownikom brakuje określonych miękkich kompetencji społecznych, takich jak: utrzymywanie kontaktów z klientami, komunikatywność, kultura osobista, umiejętność autoprezentacji oraz cech gwarantujących odpowiednią jakość wykonanej pracy – odpowiedzialności, dyscypliny, uczciwości, wiarygodności, pracowitości, staranności, dokładności. Ponadto pracodawcy zwracają uwagę na luki w przygotowaniu zawodowym wielu z kandydatów do pracy, co może świadczyć albo o źle przygotowanych programach kształcenia, albo o niskiej skuteczności pracy części szkół i uczelni (s. 43).

Z kolei na problem zróżnicowania przestrzennego bezrobocia wśród młodzieży w krajach UE można spojrzeć przez pryzmat wzorców wkraczania na rynek pracy. Należy podkreślić za D. Piróg (2016, s. 144), że wejście na rynek pracy to „jedna z najtrudniejszych tranzykcji rozwojowych, coraz częściej rozumiane nie jako jednorazowy akt podjęcia pracy, lecz jako długi i rozciągnięty w czasie (trwający nierzadko do 30. roku życia) proces transformacji od młodzieńczej zależności do dorosłej niezależności finansowej i rodzinnej”. Cytowana autorka prezentuje cztery wzorce tranzykcji rozwojowych (2016, s. 147):

- 1) *study first then work* – najpierw edukacja, później poszukiwanie pracy – stosowana w większości krajów Europy Środkowej i Wschodniej,
- 2) *study while working* – polegająca na przenikaniu się pracy i studiowania – występująca

m.in. w Wielkiej Brytanii i Irlandii,

- 3) *study late while working* – studia podejmowane są później niż praca, wynikają z potrzeby nabycia konkretnych kompetencji przydatnych w rozwijaniu rozpoczętej już ścieżki zawodowej – stosowana w krajach skandynawskich i Słowenii,
- 4) *apprenticeship* – odbywanie (po szkole, przed decyzją o studiach) swoistych staży (*apprenticeship*), które sprzyjają krystalizowaniu się planów zawodowych – praktykowana w Niemczech i Austrii.

Biorąc pod uwagę fakt, że właśnie w Niemczech i Austrii problem bezrobocia wśród młodzieży jest najmniej dotkliwy, wydaje się, że upowszechnienie systemu kształcenia dualnego (przemienne) może stanowić rozwiązanie tej kwestii. Jak zauważa M. Kabaj (2012, s. 7), taki system szkolnictwa na poziomie zarówno zawodowym, jak i wyższym, umożliwia absolwentowi zgłębienie wiedzy teoretycznej, poznanie środowiska pracy oraz wymagań rynku pracy. Ponadto korzystnie wpływa na wzrost inwestycji w szkolnictwie, ponieważ partycypują w nich zarówno władze publiczne, przedsiębiorstwa, jak i uczniowie świadczący pracę.

NEET – młodzież bierna zawodowo i edukacyjnie

Omawiając kwestie związane z sytuacją młodzieży na rynku pracy należy zwrócić uwagę również na problem tzw. młodzieży NEET, do której zalicza się młodzież nieuczącą się i niepracującą. Problem młodzieży biernej zawodowo i edukacyjnie jest tematyką stosunkowo dobrze rozpoznaną, ponieważ zajmowano się nią już w latach sześćdziesiątych XX wieku w Stanach Zjednoczonych, w kontekście problemów osób spoza nawiasu społeczeństwa, tzw. *underclass* oraz dzieci porzucających szkołę, tzw. *dropouts* (Szcześniak, Rondón 2011, s. 242). W Europie pierwsze próby identyfikacji zjawiska NEET zostały podjęte w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku w Wielkiej Brytanii (*NEETs...*, 2012, s. 19) i związane były z ograniczeniem dostępu do systemu zasiłków dla bezrobotnych osób w wieku 16-18 lat. Oficjalnie termin NEET po raz pierwszy użyty został w 1999 roku w brytyjskim raporcie rządowym *Bridging the gap* (s. 1) w kontekście sytuacji osób w wieku 16-18 lat, które przez co najmniej 6 miesięcy nie pracowały, nie uczyły się i nie uczestniczyły w szkoleniach.

Termin NEET bywa różnie definiowany w kontekście przedziałów wiekowych młodych ludzi. Wynika to z faktu, że wyjściowa definicja wywodzi się z tradycji anglosaskiej, w której obowiązek szkolny kończy się w wieku 16 lat. Z tego względu początkowo do grupy NEET zaliczano osoby w wieku 16-18 lat, pozostające poza systemem edukacji, nieuczestniczące

w szkoleniach i niezatrudnione na rynku pracy (*NEET Statistic* 2013, s. 1, 6). W większości krajów europejskich do niedawna przyjmowało się, iż młodzi NEET to ludzie w wieku 15-24 lata; jednakże obecnie, głównie z powodu wydłużającego się okresu kształcenia, przedział ten określany jest jako 15-29 lat. Taki przedział wiekowy został przyjęty przez Komisję Europejską w dokumentach programowych Europejskiego Funduszu Społecznego (Eurofound, 2018), jak również w ustawodawstwie polskim. Nowelizacja ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw z dnia 14 marca 2014 roku określa instrumenty pomocy adresowanej właśnie do osób do 30. roku życia (Dz. U. 2014, poz. 598).

Postrzeganie osób zaliczanych do NEET przez pryzmat niewykorzystanego potencjału ludzi młodych, którzy w przyszłości narażeni są na ryzyko gorszej pozycji na rynku pracy lub wykluczenie społeczne, przyczyniło się do opracowania wskaźnika, który w połączeniu z tradycyjnymi miarami bezrobocia i bierności zawodowej, daje możliwość pełniejszego badania sytuacji młodych ludzi na rynku pracy. Podczas gdy stopa bezrobocia wśród młodzieży określa, jaką część populacji aktywnej zawodowo w wieku 15-24/29 lat stanowią osoby bezrobotne, stopa NEET prezentuje, jaką część całej populacji młodzieży stanowią osoby pozostające poza systemem edukacji, szkoleń i rynku pracy. Oznacza to, że nie każdy NEET jest osobą bezrobotną, tak jak nie każdą osobę bezrobotną można zaliczyć do grupy NEET. W grupie NEET nie znajdzie się np. bezrobotny student studiów niestacjonarnych zarejestrowany w urzędzie pracy. Podejmowanie nauki wyklucza go z tej grupy i klasyfikuje jako mniej narażonego na ekskluzję społeczną w przyszłości. Do NEET zostaną jednak zaliczeni ci, których nie można sklasyfikować jako bezrobotnych, bowiem nie wykazują gotowości do podjęcia pracy niezależnie od przyczyn. Z tego powodu liczba młodych ludzi zaliczanych do NEET w UE jest większa niż liczba bezrobotnych (w 2016 roku liczba bezrobotnych w wieku 15-24 lata w UE wyniosła 4256 tys., a liczba NEET 6258 tys.), natomiast stopa bezrobocia przewyższa wskaźnik NEET (w 2016 roku stopa bezrobocia osób w wieku 15-24 wyniosła 18,7%, a stopa NEET – 11,5%). Różnice w metodologii obliczania stopy bezrobocia oraz stopy NEET przedstawiono na rysunku 1.

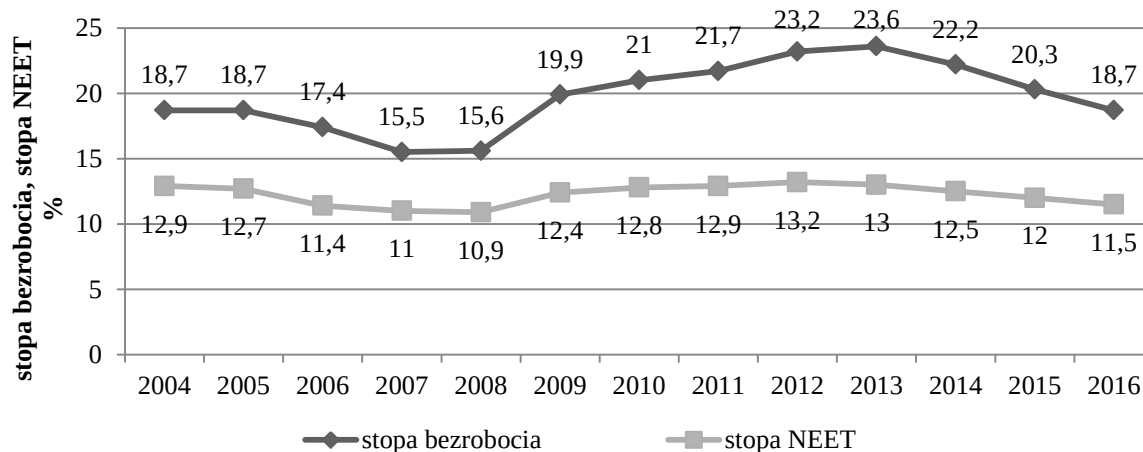
Rysunek 1. Różnice metodologiczne obliczania stopy bezrobocia oraz stopy NEET

$$\text{Stopa bezrobocia młodzieży} = \frac{\text{liczba młodych bezrobotnych}}{\text{liczba młodych aktywnych zawodowo}} \quad (1)$$

$$\text{Stopa NEET} = \frac{\text{liczba młodych NEET}}{\text{liczba populacji młodzieży ogółem}} \quad (2)$$

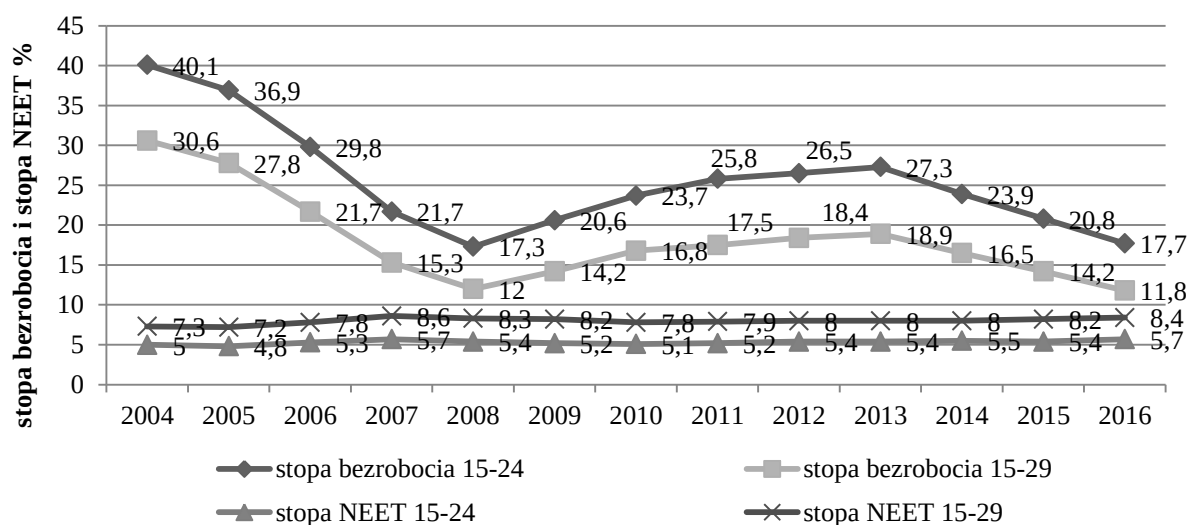
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *NEETs Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2012, s. 23.

Analizy danych statystycznych wyraźnie ujawniają dodatnią korelację trendów stopy NEET oraz stopy bezrobocia. W latach 2008-2013 widoczny był znaczący wzrost obu wskaźników, co stanowiło konsekwencję kryzysu finansowego, przy czym skutki dekonunktury gospodarczej były bardziej widoczne w sferze bezrobocia młodzieży niż jej szerszej ujmowanego wykluczenia z rynku pracy (w 2013 roku stopa bezrobocia była o ponad 10 p.p. wyższa niż stopa NEET). Również obserwowane od 2013 roku ożywienie gospodarcze znajduje wyraz przede wszystkim w spadku stopy bezrobocia wśród młodzieży, przy jednocześnie niewielkim spadku stopy NEET (w latach 2013-2016 nastąpił spadek stopy bezrobocia o blisko 5 p.p. oraz spadek stopy NEET o zaledwie 1,5 p.p.). Zmiany poziomu stopy bezrobocia i stopy NEET osób w wieku 15-24 lata w latach 2004-2016 w Unii Europejskiej przedstawiono na wykresie 3.

Wykres 3. Stopa bezrobocia oraz stopa NEET osób w wieku 15-24 lata w krajach UE w latach 2004-2016 (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Również w Polsce występuje dodatnia korelacja trendów stopy NEET oraz stopy bezrobocia. Wykres 4 przedstawia kształtowanie się stopy bezrobocia oraz stopy NEET osób w wieku 15-24/29 lat w Polsce w latach 2004-2016.

Wykres 4. Stopa bezrobocia oraz stopa NEET osób w wieku 15-24/15-29 lat w Polsce w latach 2004-2016 (%)

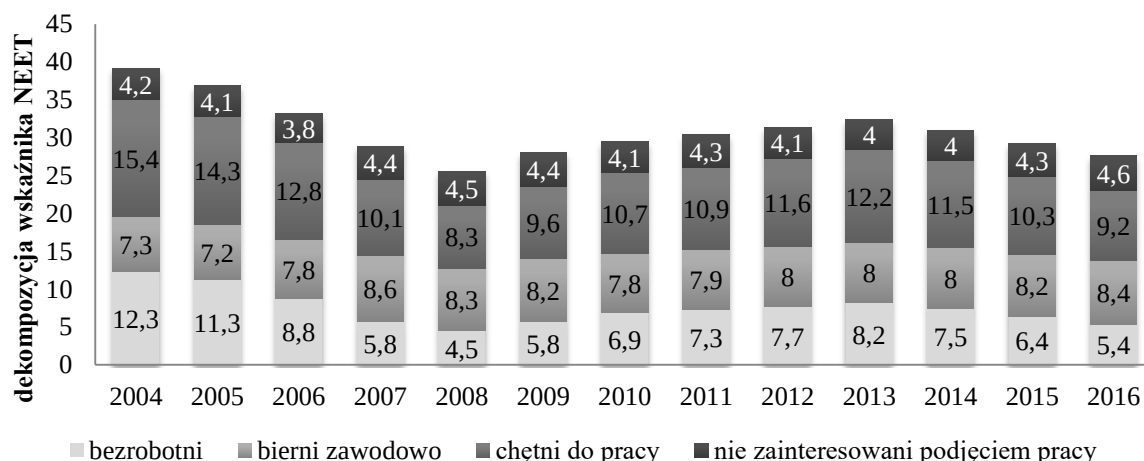
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Z analizy wykresu 4 wynika, że wyższe wartości stopy bezrobocia występują w przedziale wiekowym 15-24 lata, natomiast stopy NEET – w przedziale wiekowym 15-29 lat. Wzrost odsetka NEET w starszej grupie wiekowej wskazuje, że młodzież kończąca naukę, zamiast podejmować zatrudnienie, przechodzi w stan bierności zawodowej i edukacyjnej. Zjawisko to zachęca do głębszej analizy populacji NEET, która stanowi grupę wyraźnie heterogeniczną. W jej ramach wyróżnia się następujące podgrupy (NEETs, 2012, s. 24-25):

- 1) bezrobotni – zarówno krótko-, jak i długookresowo bezrobotni, stanowiący największą subgroupę;
- 2) niezdolni do podjęcia pracy – osoby niepełnosprawne, chore, mające zobowiązania rodzinne (opieka nad osobami zależnymi);
- 3) niezaangażowani – nieposzukujący pracy ani szkoleń, o niebezpiecznym, aspołecznym trybie życia;
- 4) chętni do podjęcia pracy – aktywnie poszukujący pracy lub szkoleń zgodnych z posiadanymi możliwościami i statusem społecznym;
- 5) dobrowolnie NEET – osoby zaangażowane w inne formy aktywności (podróże, muzyka, sztuka).

Analiza dostępnych danych statystycznych ujawnia fakt, że zmiany w poziomie wskaźnika NEET w Polsce w badanym przedziale czasu były wynikiem głównie zmian odsetka młodzieży bezrobotnej, natomiast odsetek młodzieży biernej zawodowo pozostaje w zasadzie na stałym poziomie. Również populacja osób nie zainteresowanych podjęciem pracy pozostawała na niezmiennym poziomie (wykr. 5).

Wykres 5. Dekompozycja wskaźnika NEET osób w wieku 15-29 lat w Polsce w latach 2004-2016

Uwaga: odsetek bezrobotnych i biernych zawodowo oraz odsetek chętnych i niezainteresowanych podjęciem pracy sumują się do poziomu stopy NEET.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Znaczące rozmiary populacji NEET wywołują szereg negatywnych konsekwencji, wśród których wymienia się skutki (*NEETs*, 2012, s. 58-105): indywidualne (wydłużenie i utrudnienie tranzycji rozwojowej, efekt histerezy, niski poziom wynagrodzeń, tzw. *wage penalty*), makroekonomiczne na poziomie 1,5-2% PKB w 2011 roku w Polsce oraz społeczne (brak zaufania uczestników NEET do instytucji demokratycznych, niższy poziom zaangażowania politycznego młodzieży NEET, niższy poziom partycypacji społecznej i obywatelskiej wśród NEET, co pogłębia ekskluzję społeczną tej grupy). Koszty te stanowiły przesłankę do podjęcia na szczeblu unijnym działań mających na celu ograniczenie skali zjawiska. W strategii *Europa 2020* sformułowano dwa zasadnicze cele w obszarze edukacji: zmniejszenie wskaźnika przerywalności nauki do poziomu poniżej 10% w perspektywie 2020 roku wobec 14% w 2010 roku (Polska zobowiązała się ograniczenia wskaźnika do 4,5%) oraz zwiększenie odsetka osób w wieku 30-34 lata z wykształceniem wyższym do poziomu 40% (wobec 31% w 2010 roku). Realizacji założeń strategii *Europa 2020* służy między innymi wdrożony w 2010 roku program „Mobilna młodzież” (*Youth on the Move*), którego celem jest poprawa wyników i podniesienie atrakcyjności europejskiego szkolnictwa wyższego na arenie międzynarodowej oraz podniesienie jakości wszystkich poziomów kształcenia i szkolenia w UE, poprzez wspieranie mobilności studentów i stażystów oraz poprawę sytuacji młodzieży na rynku pracy. Biorąc jednak pod uwagę niezmienny poziom stopy NEET, w szczególności utrzymujący się odsetek osób biernych zawodowo i niezainteresowanych podjęciem pracy, można uznać podjęte dotychczas działania za niewystarczające.

Formy zatrudnienia młodych pracowników

Ważnym problemem odnoszącym się do sytuacji osób młodych na rynku pracy jest ograniczoność czasowa zatrudnienia (tab. 2). W ostatnich latach można dostrzec wyraźny wzrost występowania na rynku pracy ofert zatrudnienia na czas określony, czyli tzw. niestandardowych form zatrudnienia. Tendencja ta i jej społeczno-gospodarcze konsekwencje są przedmiotem kontrowersji; powstaje bowiem pytanie, czy pracę tymczasową należy traktować w kategoriach szansy czy zagrożenia. Zwiększanie elastyczności rynków pracy, organizacji pracy i stosunków pracy przy jednoczesnym uwzględnianiu kwestii godzenia pracy z życiem prywatnym, bezpieczeństwa zatrudnienia oraz ochrony socjalnej zgodnie z koncepcją *flexicurity* stanowi szansę, zwłaszcza dla osób młodych rozpoczynających karierę zawodową, ale tylko wówczas, gdy tzw. niestandardowe formy zatrudnienia są jedynie przejściowym etapem na drodze do uzyskania stałego zatrudnienia na podstawie umowy o pracę na pełny etat, na czas nieokreślony. W Polsce istnieją szczególne powody do niepokoju, bowiem odsetek pracowników zatrudnionych na czas określony jest blisko dwukrotnie wyższy od średniej unijnej (tab. 2).

Tabela 2. Pracownicy zatrudnieni na czas określony jako odsetek wszystkich pracujących wg wieku w Polsce i w Unii Europejskiej w latach 2004-2016

Wyszczególnienie	Zatrudnienie na czas określony jako odsetek wszystkich pracujących (%)					
	15-24 lata		15-29 lat		15-64 lat	
	Polska	UE28	Polska	UE28	Polska	UE28
2004	63,0	37,6	45,7	28,0	23,9	13,2
2005	65,9	40,3	49,1	30,3	26,5	14,2
2006	66,2	40,7	50,1	30,9	27,8	14,7
2007	65,7	41,2	49,6	30,8	28,4	14,5
2008	62,9	39,7	46,4	29,8	26,8	13,9
2009	63,0	41,0	46,7	29,9	26,4	13,6
2010	66,1	42,2	49,9	31,3	27,7	14,0
2011	67,5	42,5	49,6	31,6	27,1	14,1
2012	67,4	41,7	49,7	31,0	26,5	13,6
2013	68,8	44,1	50,7	32,8	26,8	14,1
2014	72,4	43,2	54,8	32,1	28,9	14,0
2015	72,7	43,1	53,9	32,1	27,8	14,1
2016	71,8	43,7	52,5	32,2	26,7	14,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Warto podkreślić, że czasowość zatrudnienia dotyczy przede wszystkim najmłodszych pracowników. W 2016 roku w Polsce 71,8% osób w wieku 15-24 lata zatrudnionych było na czas określony, przy czym udział tego typu umów maleje w starszych przedziałach wiekowych. Praca w oparciu o umowę na czas określony jest akceptowana przez ludzi młodych, wchodzących na rynek pracy, jako stanowiąca wstęp do pracy na czas nieokreślony,

niemniej dane zawarte w tabeli 2 wskazują, że jest ona powszechnie, a nawet nadmiernie, stosowana.

Warunki funkcjonowania rynku pracy młodzieży w Polsce sprawiają, że młodzi ludzie obawiają się wejścia na rynek pracy. Taką tezę potwierdzają wyniki badania przeprowadzonego przez SW Research na zlecenie Polskiej Rady Biznesu²⁴. Zaledwie 25% studentów i absolwentów deklaruje brak obaw o wejście na rynek pracy, natomiast jedna trzecia respondentów wyraża potrzebę wsparcia w podjęciu decyzji zawodowej lub obawia się ukończenia studiów. Obawy te były związane głównie z brakiem doświadczenia (65,7% ankietowanych), zbyt dużymi wymaganiami pracodawców (38,9% ankietowanych) oraz brakiem pewności siebie (31,9% ankietowanych). Ponadto studenci i absolwenci objęci badaniem wskazywali na potrzebę intensyfikacji programów stażowych i praktyk (48,1%), zwiększenia liczby zajęć praktycznych, w miejsce zajęć teoretycznych (45,7%) oraz, co istotne, pomocy przy identyfikacji indywidualnego potencjału.

Podsumowanie

Problematyka związana z funkcjonowaniem młodzieży na rynku pracy jest przedmiotem zainteresowania badaczy ze względu na niewykorzystanie dostępnych zasobów pracy oraz wysokie koszty ekonomiczne i społeczne związane z brakiem aktywności zawodowej lub edukacyjnej młodzieży. Zaprezentowana w artykule analiza danych statystycznych dotyczących sytuacji młodzieży na rynku pracy prowadzi do wniosku, że pomimo ogólnej poprawy sytuacji na rynku pracy, nadal utrzymuje się wysoka stopa bezrobocia młodzieży oraz wysoka stopa NEET. Należy również zauważyć, że o ile stopa bezrobocia wśród młodzieży wykazuje pewną wrażliwość na zmiany koniunkturalne (spadek jej poziomu pod wpływem ożywienia gospodarczego), o tyle bierność zawodowa i edukacyjna młodzieży wykazuje pewien poziom inercji w stosunku do zmian o charakterze koniunkturalnym. Szczególnie problematycznym jest zagadnienie bierności zawodowej oraz braku zainteresowania podjęciem pracy. Z tego względu w odniesieniu do dalszych poszukiwań badawczych celowym wydaje się kontynuowanie badań nad ogólnymi czynnikami wpływającymi na ryzyko włączenia do populacji NEET, ze szczególnym naciskiem na

²⁴ Badanie zostało zrealizowane w dniach 20-24 kwietnia 2017 roku przez agencję SW Research na zlecenie Polskiej Rady Biznesu i programkariera.pl metodą wywiadów on-line (CAWI) na panelu internetowych SW Panel. W ramach badania przeprowadzono 1017 ankiet ze studentami lub absolwentami studiów do 30 roku życia. Wyniki badania opublikowane zostały 12.05.2017 na stronie internetowej: *Młodzi na rynku pracy czują się niepewnie*, dostępny na: <https://tvn24bis.pl/z-kraju,74/mlodzi-na-ryнку-pracy-czuja-sie-niepewnie,739292.html>

przyczyny bierności zawodowej oraz braku zainteresowania podjęciem pracy (wydaje się, że przyczyny wysokiego bezrobocia wśród młodzieży są dobrze rozpoznane, w przeciwieństwie do przyczyn bierności zawodowej i edukacyjnej). Efektywne implementowanie działań wspierających i aktywizujących młode osoby do podejmowania zatrudnienia lub dalszego kształcenia wymaga poznania ich specyficznych potrzeb i, przede wszystkim, okoliczności, które wyzwoliły bierność zawodową.

W powszechnej opinii domeną młodości jest aktywność, potrzeba interesujących doznań oraz ciągłego rozwoju. Tymczasem zmiany zachodzące we współczesnym społeczeństwie wskazują, że znacząca subpopulacja młodych osób prezentuje zgoła odmienne podejście: nie czuje potrzeby kształcenia i z góry odrzuca wszelkie obowiązki, jakie mogą ją ograniczać. Niezbędne jest podjęcie odpowiednich działań, które przeciwdziałałyby temu trendowi. Ważnym aspektem związanym z niewykorzystaniem dostępnych zasobów siły roboczej jest rola pracy zawodowej w życiu człowieka. Umożliwia ona realizację szeregu funkcji o charakterze nie tylko ekonomicznym, ale również o charakterze psychospołecznym. Praca zawodowa stanowi bowiem źródło satysfakcji i samorealizacji, wpływa na wzrost poczucia własnej użyteczności i wartości oraz umożliwia budowanie i utrzymywanie relacji społecznych. Stan bierności zawodowej, wynikający z bezrobocia lub trudności z wejściem na rynek pracy prowadzi w konsekwencji do poczucia osamotnienia, depresji oraz wykluczenia społecznego. Bierność zawodowa może więc oznaczać bierność w życiu społecznym i pogłębiać zagrożenie wykluczeniem społecznym.

Bibliografia

Bridging the gap: new opportunities for 16-18 year olds not in education, employment or training, dostępny na: <http://dera.ioe.ac.uk/15119/2/bridging-the-gap.pdf> (data dostępu: 20.02.2018).

Dziedziczak-Foltyn A. (2014), *Recepcja przemian instytucji szkoły wyższej – szkic o dwóch formacjach w dyskursie naukowym*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 1-2, s. 43-44.

Eurofound (2018), *Młodzież NEET*, dostępny na: <https://www.eurofound.europa.eu/pl/topic/neets> (data dostępu: 20.02.2018).

Europa 2020: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Komisja Europejska, Bruksela 2010.

European Commission (2017), *Employment and Social Developments in Europe. Annual Review 2017* (statistical annex), available on:

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8030&furtherPubs=yes>
(access date: 25.10.2017).

Inicjatywa Komisji Europejskiej „Mobilna młodzież” (“*Youth on the Move*”), dostępny na: http://europa.eu/youthonthemove/docs/communication/youth-on-the-move_EN.pdf (data dostępu: 20.02.2018).

Kabaj M. (2012), *Projekt programu wdrożenia systemu kształcenia dualnego w Polsce*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.

Młodzi na rynku pracy czują się niepewnie, dostępny na: <https://tvn24bis.pl/z-kraju,74/mlodzi-na-ryнку-pracy-czuja-sie-niepewnie,739292.html> (data dostępu: 22.07.2018).

NEET Statistic – Quarterly Brief – Quarter 1/2013, SFR 16/2013, Department for Education, London 2013.

NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe, Publications Office of the European Union, Eurofound, Luxembourg 2012.

Piróg D. (2016), *Opóźnienia w przechodzeniu absolwentów szkół wyższych na rynek pracy: przyczyny, typologia, następstwa*, „Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 292, s. 144-157, dostępny na: <https://www.ue.katowice.pl/jednostki/wydawnictwo/czasopisma-naukowe/studia-ekonomiczne-zeszyty-naukowe.html> (data dostępu: 27.10.2017).

Polski rynek pracy – wyzwania i kierunki działań na podstawie badań Bilansu Kapitału Ludzkiego 2010-2015, PARP, Warszawa – Kraków 2015.

Skórska A. (2017), *Przestrzenne zróżnicowanie underemployment wśród młodzieży w Unii Europejskiej w latach 2004-2015*, „Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 324, s. 103-114, dostępny na: <https://www.ue.katowice.pl/jednostki/wydawnictwo/czasopisma-naukowe/studia-ekonomiczne-zeszyty-naukowe.html> (data dostępu: 27.10.2017).

Szcześniak A., Rondón G., (2011), *Pokolenie „ani-ani”: o młodzieży, która się nie uczy, nie pracuje i nie dba o samokształcenie*, „Psychologia Społeczna”, tom 6, s. 241-251.

Turek D. (2015), *Kompetencje osób młodych na rynku pracy – oczekiwania pracodawców*, „E-mentor”, nr 3 (60), dostępny na: http://www.e-mentor.edu.pl/_pdf/60/art_08-16_Turek.pdf (data dostępu: 26.10.2017).

Ustawa z dnia 14 marca 2014 r. o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2014, poz. 598).

Wronowska G. (2017), *Polityka edukacyjna a potrzeby rynku pracy*, „Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” nr 310, s. 191-200, dostępny na: <https://www.ue.katowice.pl/jednostki/wydawnictwo/czasopisma-naukowe/studia-ekonomiczne-zeszyty-naukowe.html> (data dostępu: 27.10.2017).